

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

**з теми: «ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»»**

Виконала:
студентка II курсу,
PO2-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Галовська Тетяна Богданівна

Керівник:
Аліксійчук Олена Станіславівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Московчук Людмила Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНІХ УРОКАХ КУРСУ «МИСТЕЦТВО»	8
1.1. Сутність та зміст поняття «духовні цінності».....	8
1.2. Комплексний підхід у застосуванні різних видів діяльності для формування духовних цінностей в учнів початкової школи	20
1.3. Методологічні засади формування духовних цінностей учнів молодшого шкільного віку на інтегрованих уроках курсу «Мистецтво».....	29
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНІХ УРОКАХ КУРСУ «МИСТЕЦТВО»	40
2.1. Діагностика рівнів сформованості духовних цінностей у молодших школярів (хід та перебіг констатувального експерименту)	40
2.2. Педагогічні умови та механізми формування в учнів початкової школи духовних цінностей	48
2.3. Формувальний етап та аналіз результатів дослідно- експериментальної роботи.....	53
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Українська освіта у період сьогодення виходить на якісно новий рівень, визначаючи сучасні ідеали виховання, які є базисом формування морально-духовного потенціалу нації. З огляду на дану проблему, пріоритетного значення набуває процес формування духовних цінностей молодших школярів як важливого чинника становлення та всебічний розвитку цілісної особистості.

Одним з головних напрямів формування духовних цінностей учнів молодшого шкільного віку є моделювання та якісна організація виховного процесу на уроках мистецтва, що допоможе учням набутти здатності до інтеграції національної культури, досвіду, традицій, та культури інших етнокультурних цивілізаційних спільнот. Відтак, у процесі всебічного розвитку людини, пріоритетного значення набуває виховання духовних цінностей підростаючого покоління як важливого чинника становлення особистості.

Дана проблематика привертала увагу соціологів, філософів, психологів, істориків, педагогів. Питання духовно-національних цінностей розглядали у своїх працях провідні особистості, які стояли біля джерел формування ідей української державності В.Винниченко, М.Грушевський, В.Липинський, І.Франко та ін. Даній проблемі було присвячено дослідження В.Антоновича, О.Воропая, В.Іванишина, Є.Маланюк, І.Огієнка, Ю.Римаренка, А.Свідзинського.

Психологічний аспект дефініції духовних цінностей досліджували І.Бех, Л.Божович, Г.Костюк, С.Карпенко та ін.

Дослідження В. Дряпіки, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької свідчать про те, що саме заклади загальної середньої освіти мають бути центром не лише інтелектуального, а й громадянського, духовного та культурного життя школярів. Вітчизняні та зарубіжні психологи (В. Зінченко, О. Киричук, В. Моляко, Р. Мей, А. Мілтс, А. Маслоу, К. Роджерс та інші) у своїх працях розглядали різні аспекти духовного становлення особистості в процесі її розвитку.

Праці науковців містять теоретичне обґрунтування поняття сутності духовних цінностей та специфічних особливостей їх прояву, пропонуються методичні розробки а також окреслюються засоби формування духовних цінностей у закладах загальної середньої освіти.

До сутності виховних можливостей мистецтва зверталися Б. Брилін, В. Верховинець, Ф. Колесса М. Леонтович, К. Стеценко та ін. Вони наголошували на виховних можливостях мистецтва, зокрема музичного у ракурсі ідейно-естетичного виховання. Вони зазначали, що мистецтво сприяє прилученню підростаючого покоління до морально-духовної культури рідного народу, а також вихованню естетичних смаків та інтересів.

Проблема розвитку духовно-моральної культури сучасного суспільства є надзвичайно актуальною, і саме заклади загальної середньої освіти на інтегрованих уроках мистецтва сприяють розкриттю духовного потенціалу особистості школярів. Заклади загальної середньої освіти є сферою активного та ефективного впливу на духовний світ дитини молодшого шкільного віку. Школа має мету – формування цілісної особистості підростаючого покоління, носія духовно-моральної культури. І головним завданням учителя мистецтва є підбір та впровадження ефективних методів для вивчення вітчизняного та світового мистецтва, розвинути у дітей здатність до усвідомлення високого духовного змісту мистецтва, яке акумулює у собі добро, любов, віру, моральність тощо.

Дане питання сьогодні знаходить сьогодні активне опрацювання та впровадження експериментальних методик. Однак, ще недостатньо повно сформовані цілісні методичні системи формування в учнів молодшого шкільного віку духовних цінностей.

Відтак, актуальність обраної проблеми зумовлює її високу соціально-педагогічну значущість. Стан освіти та виховання сучасних закладів загальної середньої освіти зумовлює необхідність вирішення висунутих проблем, для забезпечення набуття учнями початкової школи позитивного соціального досвіду, формування у дітей морально-естетичних та духовних цінностей,

розвитку ціннісних орієнтацій тощо.

Отже, актуальність обраної проблематики і недостатня її теоретична та практична розробленість, сприяла до обрання теми дипломного дослідження «Формування духовних цінностей молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»».

Об'єкт дослідження – процес духовно-морального виховання учнів молодшого шкільного віку у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – зміст, форми, умови і методи формування духовних цінностей учнів молодшого шкільного віку на інтегрованих уроках «Мистецтва».

Мета дослідження – визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми, умови та методи формування духовних цінностей молодших школярів на інтегрованих уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Завдання дослідження:

- провести теоретичний аналіз та уточнити сутність дефініції «духовні цінності» відповідно до освітніх умов молодших школярів;
- охарактеризувати потенційні можливості різних видів мистецтва у досліджуваному ракурсі;
- дослідити у молодших школярів рівень сформованості духовних цінностей;
- визначити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми, педагогічні умови та методи формування духовних цінностей молодших школярів на інтегрованих уроках «Мистецтва».

Для розв'язання визначених у дослідженні завдань було використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**.

Теоретичні методи – вивчення з досліджуваної проблеми філософської, психолого-педагогічної літератури, вітчизняних та зарубіжних авторів, аналіз, синтез, співставлення, узагальнення й систематизація теоретичних та експериментальних даних, порівняння, прогнозування.

Емпіричні методи – анкетування інтерв'ю, бесіда, аналіз творчих

завдань, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), статистична обробка одержаних результатів.

Статистичні методи – для одержання фактичних вірогідних даних щодо стану досліджуваної проблеми формування духовних цінностей молодших школярів у практичній апробації обробці початкового і кінцевого зрізів у процесі проведення дослідно-експериментальної роботи.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичного забезпечення процесу формування духовних цінностей учнів молодшого шкільного віку в умовах закладу загальної середньої освіти.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в роботі теоретично обгрунтовано структуру формування духовних цінностей молодших школярів та розроблено педагогічні умови ефективного здійснення даного процесу; конкретизовано сутність поняття «духовні цінності».

Експериментальною базою дослідження є: Смотрицький ліцей імені Мелентія Смотрицького, Кам'янець-Подільського району, Хмельницької області. Експериментальною роботою було охоплено: 35 учнів 4 класу, а також учителі та батьки школярів.

Апробація результатів дипломного дослідження здійснювались магістрантом у доповідях на науково-практичних конференціях, а саме:

– III Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти й молодих вчених «Дошкілля в сучасному освітньому просторі: досвід, інновації, перспективи», доповідь: «Формування духовних цінностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами музичного мистецтва» (15 березня 2023 року, м. Кам'янець-Подільський);

– «Наукова конференція студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022-2023 навчальному році», доповідь: «Методи прилучення учнів початкової школи до духовних цінностей на уроках мистецтва» (4-5 квітня 2023 року, м. Кам'янець-Подільський).

За результатами дипломного дослідження опубліковано 1 статтю:

«Методи прилучення учнів початкової школи до духовних цінностей на уроках мистецтва» // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; педагогічний факультет [відпов. секретар Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023.

Об'єм і структура дипломної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи становить 94 сторінки, з них основного тексту 68 сторінок. У роботі містяться 2 таблиці та додатки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити нам наступні висновки:

1. Аналіз психологічної і педагогічної та філософської літератури згідно обраної проблеми формування духовних цінностей особистості засвідчив те, що сучасна педагогічна наука ще не дійшла до єдиного знаменника у визначенні сутності даного феномену, розуміння його структури, понятійного апарату, природи. Досліджені тенденції дефініції духовних цінностей дають можливість розглядати дане поняття як постійний творчий процес що ґрунтується на осягненні сутності і сенсу буття на усіх етапах розвитку особистості.

2. Розв'язок духовності молодших школярів залежить від стабільного і чіткого функціонування науково обґрунтованої системи виховання, яка скеровує освітній процес, визначає орієнтири щодо розвитку духовної сфери та вищих духовних цінностей в учнів. Підсумовуючи результати аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури можна стверджувати, що духовні цінності молодших школярів – це поведінкові орієнтири, які формують здатність дітей до оцінювання явищ, мотивів і вчинків оточуючих людей, уміння і навички морально-етичної поведінки. Важливою ланкою системи виховання духовних цінностей молодших школярів є інтегровані уроки «Мистецтва».

3. Аналіз теоретичних досліджень, досвід педагогів-практиків засвідчує те, що процес формування духовних цінностей молодших школярів, у технологічному плані, доцільно здійснювати на базі спеціально обґрунтованої методичної системи з обов'язковим врахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Підвищення ефективності процесу формування духовних цінностей молодших школярів на інтегрованих уроках «Мистецтва» у процесі дослідно-експериментальної роботи ми досягли за допомогою застосування педагогічних механізмів, структурованих на базі «емоційно-чуттєвого», «інтелектуально-когнітивного» та «творчо-діяльнісного»

компонентів.

4. Успішне функціонування структурних компонентів у процесі формування духовних цінностей молодших школярів можливе за допомогою забезпечення визначених педагогічних умов: «інтеграція міжпредметних та міжхудожніх знань, умінь і навичок»; «організація навчально-виховного процесу на інтегрованих уроках мистецтва з використанням аксіологічного та особистісно-діяльнісного підходів»; «стимулювання потреби творчої самореалізації молодших школярів у різних видах музичної діяльності».

5. Проведене дослідження підтверджує думку про те, що ефективність процесу формування духовних цінностей у молодших школярів ґрунтується на спланованому педагогічному впливі, який забезпечує оптимально-динамічний розвиток усіх структурних компонентів даного процесу. Проведене експериментальне дослідження дало змогу розглянути проблему формування духовних цінностей в учнів молодшого шкільного віку на інтегрованих уроках «Мистецтва» з позиції особистісно-орієнтованої парадигми, ядром якої є гуманістичне, доброзичливе ставлення до дітей, і використання багатоаспектних можливостей виховного впливу явищ мистецтва, творчості і буття.

6. У процесі організації педагогічного експерименту ми визначили критерії, показники і рівні сформованості духовних цінностей учнів молодшого шкільного віку.

- «Емоційно-емпатійний критерій» спрямований на діагностику інтенсивності переживання образів різних видів мистецтва, орієнтаційного вектору учнів на усвідомлення їх духовно-ціннісного потенціалу.

Цей критерій включає такі показники: емоційно-емпатійна реакція на характер образів мистецтва; рівень здатності до характеристики міжхудожніх (асоціативних) зв'язків.

- «Когнітивно-раціональний критерій» передбачає визначення рівня усвідомлення духовних цінностей у сфері мистецтва і містить наступні показники: рівень інформованості про види мистецтва; усвідомленість сенсу

духовних цінностей; характер художніх духовно-ціннісних орієнтацій.

- «Творчо-діяльнісний критерій» вияв рівня творчого самовираження молодших школярів у мистецькій діяльності, має наступні показники: інтерес до різних видів мистецької діяльності; адекватність опису, характеристики та роздумів про зміст образів творів мистецтва; ступінь прояву потреби у самостійній творчій діяльності.

У нашому дослідженні, ми додатково виділили наступні інтегративні показники сформованості духовних цінностей у сфері мистецтва:

1) «світосприйняття» – здатність до цілісного сприймання світу цінностей мистецтва;

2) «світоосмислення» – здатність до комплексного осмислення спектру цінностей мистецтва;

3) «світовідношення» – здатність, бажання та готовність до здійснення самостійної творчої діяльності, а також реалізації елементів цінностей мистецтва у соціокультурному середовищі.

Результати проведеного констатувального експерименту дали змогу окреслити та визначити три рівні сформованості духовних цінностей дітей молодшого шкільного віку: високий, середній, низький.

7. Формувальний педагогічний експеримент передбачав розробку і впровадження експериментальної методики формування у молодших школярів духовних цінностей на інтегрованих уроках «Мистецтва», яка була спрямована на розвиток таких якостей: художньої ерудиції; культури художнього сприйняття, вираженої в синтезі емоційних реакцій на твір мистецтва у процесі його сприймання, системи знань щодо усвідомлення своєрідності мови і виражальні засобів різних видів мистецтва; художнього смаку; спрямованості художньо-ціннісних орієнтацій на осягнення вищих духовних цінностей, активності творчого самовираження учнів; комплексу знань, умінь і навичок, які сприяють досягнення максимальної мобільності молодших школярів у процесі формування у них духовних цінностей.

8. Методика проведеної експериментальної роботи на уроках

«Мистецтва» охоплювала комплекс методів, оптимальних для процесу формування у молодших школярів духовних цінностей, а саме: поглиблення знань та уявлень учнів молодшого шкільного віку про духовні цінності на інтегрованих уроках мистецтва; активізація та усвідомлення асоціативних зв'язків між творами мистецтва і життєвими переживаннями молодших школярів; створення емоційно-чуттєвих педагогічних ситуацій для досягнення молодшими школярами духовних цінностей за допомогою інтеграції різних видів мистецтва; стимулювання творчо-діяльнісного компоненту у вербальному вираженні музичних суджень молодших школярів; активізація творчої самореалізації учнів у різних видах мистецької діяльності (сприймання, виконавство тощо), а також через імпровізаційно-креативне входження в художній образ.

9. У дослідженні визначено та реалізовано поетапність формування у молодших школярів духовних цінностей на інтегрованих уроках «Мистецтва». Результативність даного процесу була відображена у позитивній динаміці покращення показників, що передбачають рівень культури сприйняття образів творів мистецтва, сформованості духовно-ціннісних орієнтацій, активності у художньо-творчій діяльності.

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми формування духовних цінностей молодших школярів на інтегрованих уроках «Мистецтва». Подальшу увагу варто приділити дослідженню таких напрямків окресленої проблеми: визначенню та аналізу педагогічних умов комплексної діяльності закладів загальної середньої освіти і позашкільних закладів з метою оптимізації процесу формування у молодших школярів духовних цінностей; дослідження взаємодії різних видів мистецтва та підбору ефективних педагогічних технологій для покращення процесу розвитку та становлення духовних цінностей учнів початкової школи; реалізації принципу наступності у процесі формування духовних цінностей учнів молодшого шкільного віку та підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку освіти України на рубежі століть (спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. 2001. №1. С. 18-22.
2. Алексеєнко Т. Р. Ціннісні орієнтації сімейного виховання // Рідна шк. 1997. № 10. С. 69 - 72.
3. Бакиров В. С. Духовні цінності як об'єкт соціологічного аналізу // Філосо. думка. 1987. № 4. С. 17-24.
4. Барвінок І. Визначення розвитку музично-естетичної культури школярів // Початкова шк. 1999. №3. С. 59 – 61.
5. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи. Монографія. Київ, 1997. 132 с.
6. Бевз В. Г. Міжпредметні зв'язки як необхідний елемент предметної системи навчання // Математика в школі. 2003. № 6. С. 11-15.
7. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
8. Бех І.Д. Біля витоків сутності особистості // Шлях освіти. 1999. №2. С. 14-18.
9. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. І: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
10. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання // Виховання і культура. 2001. № 1. С. 5-8.
11. Бондаревська Є.В. Гуманістична парадигма особистісно-орієнтованої освіти // Педагогіка. 1997. № 4. С. 11-17.
12. Валіт Е. А. Музична компетентність учителя музики як основа його педагогічної діяльності URL: [http:](http://)

//www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2007.../Valit_st.pdf.

13. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 259 с.
14. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини. Київ: Муз. Україна, 1978. 255 с.
15. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів, 1996. 216 с.
16. Вишневський О. Методи й чинники сучасного українського виховання. Дрогобич: Товариство «Рідна школа», 1996. 31 с.
17. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло, 2003. 528 с.
18. Гавриленко Л. Розспівування і вокаліз як складники вокального виховання учнів // Мистецтво та освіта. 2008. № 1. С.12-15.
19. Галузинський М.Б. Педагогіка: теорія та історія. Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1995. 237 с.
20. Гнутель Я. Виховна робота в сучасних умовах: теорія й методика. Тернопіль, 1998. 262 с.
21. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 432 с.
22. Гончаренко С.У. Інтеграція наукових знань і проблема змісту освіти // Постметодика. 1994. №6. С. 3-8.
23. Горальський А. Правила тренінгу творчості. Методичний посібник. Львів: ВНТЛ, 1998. 52 с.
24. Горбенко С. С. Дитяче хорове виховання в Україні. Навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1999. 253 с.
25. Гордійчук М. М. Микола Лисенко і відродження української культури // Народна творчість та етнографія. 1992. №2. С. 5-12.
26. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004. 104 с.
27. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття).

Київ, 1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

28. Дем'янчук О. Н., Кутузова Г. І., Петрович В. С. / Проблеми художньо-естетичної освіти та виховання учнівської і студентської молоді в умовах національного відродження: Монографія, Луцьк: Ред. – вид. відд. «Вежа». Волин. державний університет ім. Лесі Українки, 2001. 347 с.

29. Державний стандарт початкової загальної освіти / Постанова Кабінету Міністрів України №462 від 20 квітня 2011 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/i

30. До питання про духовність молоді. Україна: минуле, сучасне, майбутнє// Матеріали обласної міжвузовської конференції, присвяченій 10-й річниці незалежності України. Ж: ЖДПУ, 2001. 225 с.

31. Дорошенко К.Г. Виховання гуманістичного ідеалу старших підлітків у позакласній діяльності. дис.канд. пед. наук: 13.00.07. 2003. 232 с.

32. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. В.Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. Київ: Богдана, 2003. 529 с.

33. Жофчак З. Виховання школярів засобами мистецтва // Мистецтво і освіта. 2004. №3. С.12-14.

34. Зязюн І.А. Інтеграційна функція культурної парадигми // Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць [редкол.: І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін.]. Київ; Черкаси: Видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2008. Вип. V. С. 3-13.

35. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: Посіб. для вчителів, аспірантів, студ. серед. та вищ. навч. закл. Київ: Укр.-фін. ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 304 с.

36. Іванчук М. Г. Інтегративний характер формування моральних якостей особистості молодшого школяра // Педагогіка і психологія. 2000. № 1. С. 66 - 72.

37. Ігнатенко П. Д. Ціннісні орієнтації учнів як об'єкт педагогічної роботи // Рад. шк. 1976. №7. С. 28 - 37.

38. Катрич О. Національна специфіка української музики // Все для

вчителя. 2000. № 10. 46 с.

39. Каніщенко А.П. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання: автореф. дис ... канд. пед. наук. Київ, 1985. 19 с.

40. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. Київ: Вища шк., 1997. 304 с.

41. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва. Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1993. 320 с.

42. Козир А. В. Теорія та практика формування професійної майстерності вчителів музики в системі багаторівневої освіти : автореф. дис. ...докт. пед. наук : спец. 13.00.02, 13.00.04. Київ, 2009. 43 с.

43. Кондрацька Л. Сучасні технології підготовки майбутніх учителів мистецтва //Мистецтво та освіта. 2003. № 2. С.7–11.

44. Костів В. І. Сучасні аспекти виховання в національній школі. Шлях освіти . Київ, 1999. № 3. С. 2-9.

45. Куцан О. Соціо-ігрові методи як спосіб проводити уроки музики цікаво. Мистецтво та освіта. 2010. № 1. С. 19-25.

46. Лащенко А.П. Хорова культура: аспекти вивчення і розвитку. Київ: Музична Україна, 1993. 58 с.

47. Макаренко А. С. Вибрані педагогічні твори / За ред.: Є. Н. Мединського, І. Ф. Сवादковського. Київ : Радянська школа, 1947. 289 с.

48. Масол Л. М. Концепція загальної мистецької освіти // Мистецтво та освіта. 2004. №1 (31). С. 2-5.

49. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія // Ред. Ничкало Н. Г. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 224 с.

50. Миропольська Н. Вслуховуючись у слово. Київ, 1989. 186 с.

51. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. Київ: Парламентське видавництво, 2002. 204 с.

52. Михайличенко О.В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія. Суми: Наука, 2004. 210 с.

53. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті //

Газета «Освіта», 2001. № 38-39. С. 3-4.

54. Ороновська Л.Д. Духовність як чинник самовизначення особистості // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. 2001. №9. С.110-114.

55. Ороновська Л.Д. Залучення учнів початкових класів до духовних цінностей на уроках музики: Методичні рекомендації. Тернопіль: ТНПУ, 2003. 48 с.

56. Ороновська Л.Д. Педагогічні умови ефективного залучення молодших школярів до духовних цінностей // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. Суми: СДПУ ім. А. С.Макаренка, 2003. С. 423-430.

57. Ороновська Л.Д. Розвиток творчої активності молодших школярів на уроках музики // Мистецтво та освіта. 2003. №4. С. 55-57.

58. Ороновська Л.Д. Християнський аспект моралі в духовному розвитку молодших школярів // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: психологія і педагогіка. 2004. №5. С. 250-258.

59. Ороновська Л.Д. Прилучення молодших школярів до духовних цінностей засобами музичного мистецтва: результати експерименту // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. 2005. №1. С. 6-11.

60. Ороновська Л.Д. Феномен цінностей у музично-педагогічному процесі: теоретичний аспект проблеми // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. 2005. №5. С. 189-192.

61. Ороновська Л.Д. Методика прилучення молодших школярів до духовних цінностей на уроках музики: результати педагогічного експерименту // Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. Тернопіль: ТНПУ. 2005. С. 141-145.

62. Падалка Г. М. Лекція з авторського курсу «Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін» на тему: «Принципи навчання мистецтва» За ред. В.Г. Бутенка. URL: <http://www.twirpx.com/file/1242958/>

63. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
64. Пігров К.К. Керування хором. Київ, 1968. 124 с.
65. Печерська Е.П. Цілюще джерело духовності // Рідна школа. 2003. №1. С. 20-26.
66. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання [Текст]: наук.-метод. посібн. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
67. Помиткін Е. Духовний розвиток учнів в системі шкільної освіти: Навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1996. 232 с.
68. Потапчук Т.В. Морально-духовні цінності старшокласників: аналіз дослідно-експериментального дослідження // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наук. праць. Вип. 10. Кн. 1. Київ, 2007. 136 с.
69. Руденко Ю.Д. Основи сучасного українського виховання. Київ, 2003. 320 с.
70. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі /О. П. Рудницька. Київ: Екс.Об. 2000. 208 с.
71. Савченко О.Я. Інтерактивні методи та прийоми навчання //Дидактика початкової освіти : підруч. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Грамота, 2012. 368 с
72. Сверлюк Л. Концептуальна система та умови гуманізації навчання в дитячому хоровому колективі // Нова педагогічна думка. 2005. № 2. С. 10-14.
73. Семашко О.М. Естетичне виховання в умовах нової соціальної естетичної реальності в Україні // Духовні потреби дітей в Україні. Київ, 2004. 164 с.
74. Скрипець С.В. Реалізація принципів особистісного підходу в педагогічній взаємодії музичного керівника з дитячим хоровим колективом // Наукові записки Ніжинського ДПУ ім. М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки. № 2. Ніжин, 2003. 203 с.
75. Смолюк І. Смолюк В. Фізичне виховання і духовний розвиток

особистості. Педагогічний пошук : наук.-метод. вісник. Луцьк : Волинський інститут післядипломної освіти, 2006. № 3. С.72–73.

76. Соломаха С.О. Роль мистецької освіти у розвитку особистості // Імідж. 2007. № 2. С.20-24.

77. Стеценко М. Діалоги з музикою // Шкільний світ. 2008. № 3. С. 14-16.

78. Стрілець О.В. Деякі аспекти духовного розвитку особистості засобами мистецтва // Науковий часопис НПУ ім.М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 4(9). Київ, 2007. 254 с.

79. Сухомлинский В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ: Радянська школа, 1977. 670 с.

80. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: В 5-ти тт. Київ: Радянська школа, 1976. Т.2. 348 с.

81. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. Шлях освіти. 2002. № 4. С. 13–17.

82. Турчин Т. М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації : [Монографія]. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна»», 2013. 368 с.

83. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання: спроба педагогічної антропології // Вибр. Пед. твори. Київ, 1983. Т.1. 408 с.

84. Хлебнікова Л.О. Методика хорового співу у школі. Тернопіль: Богдан, 2006. 84 с.

85. Художня освіта і проблеми виховання молоді: Зб. наук ст. Київ: ІЗМН, 1997. 243 с.

86. Цьось А. В. Українські народні ігри та забави : навчальний посібник. Луцьк : Надстир'я, 1994. 96 с.

87. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутніх вчителів. Київ: УДПУ ім. М. Драгоманова, 1996. 172 с.

88. Юцевич Ю.Є. Музика. Словник-довідник. Тернопіль, 2003. 389 с.

89. Ятло Л. Принципи співацького звукоутворення та деякі особливості роботи над ним в дитячому хорі// Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Науковий збірник. Вип. 23. Умань, 2007. 96 с.